

Tito i nesvrstanost

mr Čedomir Vučković

Odnos između koegzistencije i nesvrstanosti

U savremenoj publicistici je opšteprilivačeno da su principi koegzistencije formulisani u zajedničkoj izjavi Nehru — Ču En Laj, poznatoj kao »Panča šila«. To je tačno. Međutim, u daljnjem izlaganju ćemo navesti misli predsednika Tita u kojima su sasvim jasno prisutni principi koegzistencije, a koje je on izložio ranije u različitim vidovima i raznim povodima i koje su poznate u svetu. Ako se to ima u vidu, ne odgovara pravom stanju stvari tvrdnja da je Tito tek posle povratka sa putovanja po Aziji krajem 1954. i početkom 1955. godine postao zagovornik aktivne koegzistencije i nesvrstanosti. Ne. Analiza životnog puta i opredeljenja Tita, kao i čitav posleratni jugoslovenski razvoj, koji ćemo analizirati u ovom radu, nesumnjivo pokazuju da su u osnovi jugoslovenske revolucije i socijalističkog razvoja, pa prema tome i u Titovoj viziji nove jugoslovenske višenacionalne zajednice, uvek bili prisutni ravnopravni odnosi između svih naroda i narodnosti u našoj zemlji.

Na međunarodnom planu to znači koegzistenciju naroda i država bez obzira na društvene sisteme, čiji je preduslov aktivna miroljubiva saradnja, kojoj ne mogu biti prepreka veličina, boja, jezik i rasa. Prema tome, Tito i Jugoslavija su svojim celokupnim bićem potvrdili da su se za koegzistenciju i nesvrstanost opredelili mnogo ranije nego što se obično misli. Za vreme susreta predsednika Tita sa indijskim premijerom Nehruom, dva istaknuta državnik koji su, kao i njihove zemlje, videli jedinu perspektivu za čovečanstvo u koegzistenciji i u nevezivanju za blokove, potraženi su putevi za oživotvorenje već odavno rođene ideje na raznim stranama sveta. U stvari, u tome i jeste snaga nesvrstanosti kao svetskog pokreta. U svakom slučaju, susret Tito — Nehru u Nju Delhiju 1954. godine značajan je događaj u istoriji pokreta nesvrstanih. Tito je na brodu »Galeb« na tom putovanju rekao: »Neophodno je da koegzistencija dobije stabilan i u današnje vreme jedino moguć oblik međunarodnih odnosa«. Još tada je Tito naglasio da se to odnosi na dalju perspektivu, u stvari, na nesvrstanost.

Može se reći da su upravo ti meseci i nedelje pred značajne susrete sa Nehruom i drugim azijskim i afričkim državicima ispunjeni razradom osnovnih pravaca i ciljeva one Titove ideje koja će se kasnije nazvati ko-

egzistencija različitih sistema, zatim neangažovanje na strani blokova (a u suštini aktivna neangažovanost) i najzad, nesvrstavanje. U svim periodima produbljivanja te ideje, u čijoj su osnovi uvek bili mir, progres i ravnopravnost između zemalja i naroda, u Titovim mislima bila je očigledno prisutna aktivnost, traženje puteva za saradnju, za progres, za političku i ekonomsku emancipaciju naroda. U svim potonjim istupanjima Tita u zemlji i inostranstvu nazirala se vizija jednog novog sveta, sveta budućnosti, kakav je, u stvari, već danas pred nama u velikoj meri već kao realna činjenica. A to je tražilo akciju i samo akciju.

Tito je povodom Dana Ujedinjenih nacija 24. oktobra 1954. godine izjavio da u uslovima uske povezanosti današnjeg sveta nije dovoljno samo konstatovati potrebu koegzistencije između raznih društvenih sistema i shvatanja, nego valja ostvariti i razvijati koegzistenciju i pozitivnu saradnju između članica međunarodne zajednice. Takva saradnja se može postići ako se rukovodi principima stvarne tolerancije i ako se vodi računa o razlikama koje postoje u svetu. Polazeći od takvih osnova, može se s izgledom na uspeh prići rešavanju raznih gorućih problema, počev od pitanja ravnomernog ekonomskog razvoja, pa do problema razoružanja i primene atomske energije u miroljubive svrhe.

Sledeći tu misao o potrebi koegzistencije različitih društvenih sistema, Tito je 1954. godine izjavio indijskoj novinskoj agenciji da je koegzistencija perspektiva sveta.¹ A svakako je mislio na nesvrstanost kao dalji cilj.

U Indijskom parlamentu Tito, analizirajući svetsku situaciju, na primeru Jugoslavije pokazuje da je potrebno da se svaki narod prvenstveno oslanja na sopstvene snage i da ne dozvoli da se bilo ko sa strane meša u njegove unutrašnje stvari. Iz toga proizlazi dosledan stav Jugoslavije protiv kolonijalizma i svakojakog mešanja i dominacije. Tito smatra da postoje četiri osnovna negativna elementa koji su uzročnici svih zala zbog kojih čovečanstvo strahuje. To su, prvo — nejednakost između država i naroda, drugo — mešanje u unutrašnji život drugih, pri čemu su oni koji se mešaju najčešće ili gotovo uvek baš velike i najrazvijenije države, treće — podela sveta, interesne sfere i blokovi i četvrto — kolonijalizam. Titova upozorenja da čovečanstvo neće biti slobodno dok se ta četiri elementa ne odstrane pokazala su se realnim. A glavni put za prevazilaženje problema jeste koegzistencija, ali u aktivnoj saradnji različitih društvenih sistema, uz obostrano raspoloženje da se svi problemi rešavaju mirnim putem. Zar to ne vodi nesvrstanost ka univerzalnoj doktrini?

Tumačeći stav Jugoslavije da je nedozvoljivo da se neimaština i nizak stepen razvoja u nekim zemljama koriste kao povod za mešanje velikih i razvijenih u njihove unutrašnje stvari, Tito upozorava industrijske države sveta da je i u njihovom interesu da pružaju pomoć zemljama u razvoju. To je bio prvi otvoreni nagovještaj da je stanje u svetu neodrživo i da se međunarodni ekonomski odnosi moraju iz osnova menjati. Kasnije je taj zahtev, koji je jasno izrazio jugoslovenski predsednik, postao i osnovni cilj svih nesvrstanih zemalja; i ne samo njihov.

1

R. Petković, Tito i nesvrstanost — »Rad«, 1975. godine (Edicija nesvrstanosti i nesvrstanih).

Obraćajući se neidentifikovanim ličnostima, Tito je u Indijskom parlamentu rekao da su pogrešna njihova nagadanja prema kojima zblizavanje Jugoslavije sa Indijom i Burmom i boravak gostiju iz Jugoslavije u tim dvema zemljama vodi ka stvaranju nekog trećeg bloka. »Ti ljudi«, rekao je Tito, »ne mogu videti svet drugačiji nego podeljen na blokove i interesne sfere. Zar nije apsurd misliti da mi koji se uporno protivimo blokovima, sada želimo stvoriti blok? Mi želimo da povećamo broj država i naroda kojima je očuvanje mira iznad svega i koji se bore za ravnopravne odnose, za mirnu suradnju među narodima i za aktivnu koegzistenciju između država sa različitim društvenim uređenjem, ali ne stvaranjem nekog trećeg bloka, već aktivnom saradnjom radi suprotstavljanja onim negativnim pojavama koje stalno vise kao Damoklov mač nad glavom čovečanstva i prete da ga unište.«²

Tito je ostao dosledan sebi i jugoslovenskom shvatanju da zemlje izvan blokova, a to su, u prvom redu, novooslobođene zemlje i narodi Azije i Afrike, mogu da vode najuspešniju borbu za ublažavanje krize u savremenom svetu. One su istovremeno i protivteža krajnostima i s jedne i s druge strane. Ove zemlje svojim delovanjem u okviru međunarodnih odnosa unose, naravno, i neke nove elemente. Jedan od njih jeste i veći stepen demokratije između država i naroda. Novooslobođene zemlje su već svojom borbom za nezavisnost u praksi pokazale da svi narodi imaju podjednako pravo na samoopredeljenje, pravo na značajan princip kolektivne ljudske slobode bez koga se ne mogu ostvariti ni individualne slobode. Sada se te zemlje bore za ostvarenje jednakosti i to ih navodi da se zalažu i za ravnopravnost u međunarodnim odnosima uopšte. Ove zemlje su se već samim ovakvim angažovanjem opredelile za nemešanje u unutrašnje stvari drugih država. Iz toga se izvlači zaključak da novooslobođene zemlje sticanjem nezavisnosti doprinose svetskom miru, a svojom borbom za demokratičnije odnose u svetu opštem napretku čovečanstva. U Titovoj viziji sveta demokratija i mir su dva nerazdvojna pojma.³

Posle posete Indiji i Burmi i razgovora sa istaknutim državicima, kakav je bio Nehru, posete koja je označila potvrdu ispravnosti politike aktivnog angažovanja Jugoslavije u međunarodnim odnosima, radi učvršćenja mira putem saradnje sa svim zemljama, Tito je sa osećanjem zadovoljstva rekao da se naša zemlja nije ni u čemu promenila. »Ako se šta promenilo, izmijenili su se međunarodni odnosi«, rekao je on. Menjaju se uslovi u svetu koji zahtevaju da se svi ljudi, kojima je na srcu mir, najenergičnije zalažu za to da se pronalaze putevi i mogućnosti, da se spreči svetski sukob. Tito je gradio svoju viziju novog sveta polazeći od elementarne želje svakog slobodnog čoveka da živi u miru i blagostanju. A za to je imao dovoljno nadahnuća u svojoj zemlji, u svom narodu, koji je dugo patio da bi živeo u slobodi! A sam Tito je doprinio ostvarenju tog velikog cilja najviše što je mogao. Kada je razmišljao o svetu budućnosti, uvek je imao na umu da nema napretka bez saradnje među narodima, bez uzajamnog poverenja među ljudima. Naša politika, tvrdio je Tito misleći na Jugoslaviju, mora imati duboke korene i u težnji naših naroda da izbegnu slične katastrofe

2
R. Petković, — isto.

3
Jugoslovenski pregled, avgust—septembar
1975. god.

kakve smo imali u nedavnoj prošlosti. Mislio je na strahote drugog svet-skog rata. Nama — reči su Tita — svako može verovati mirne duše da je ono što govorimo zaista tako i da mi ne vršimo nikakve manevre da bi-smo izigrali ovog ili onog. Mi svakome otvoreno kažemo kakvi smo i da želimo da budemo prijatelji ako vi budete naši prijatelji. Mi nećemo na račun jedne strane da zadobijemo prijatelje na drugoj strani. Mi hoćemo prijateljstvo sa svim zemljama — s onima na zapadu i s onima na istoku. »Ja mislim«, zaključuje Tito, »da je taj put jedino ispravan ako hoćemo da čovječanstvo ne strepi više pred opasnošću od novog rata, kao što je to danas slučaj«.⁴

Prateći Titovu misao ne može da ostane nezapaženo njegovo dosledno angažovanje na ostvarenju ideje o stavljanju u službu mira svih progresiv-nih snaga sveta. Godine 1956. Tito ističe da u svetu bremenitom opasnostima od sukoba nije svejedno koliki će biti broj onih koji su protiv primene sile, odnosno onih koji su protiv razgovora s pozicije sile. Tito sa приметnim zadovoljstvom konstatuje da je važna činjenica da je sve veći broj ljudi i zemalja protiv primene sile u međunarodnim odnosima, pa bilo da se radi o malim zemljama, nedovoljno razvijenim i nerazvijenim, ili o visoko razvijenim. Jer, moralni faktor koji vlada u svetu preuzima sve važniju ulogu. Titov je zaključak da savest čovečanstva sve više dominira svetom i traži da se više ne ponove katastrofe koje smo imali u prošlosti. Savest čovečanstva takođe nalaže da ljudi nađu put da razne probleme koji stoje među njima rešavaju na miran način.

Sredinom tih pedesetih godina u svetu punom naelektrisanosti i nape-tosti svakojake vrste predsednik Tito u razgovoru sa jugoslovenskim građanima u trenutku duboke iskrenosti sa ponosom kaže da ga ispunjava veliko zadovoljstvo što se Jugoslavija nalazi među takvim zemljama koje svim silama rade da se sačuva mir i da se narodj na miran način sporazumevaju.⁵

Povremeno je Tito uvek iznova obrazlagao pravce razvoja Jugoslavije, a ponekad je to činio zbog raznih špekulacija koje su bile popratna pojava politike hladnog rata. Jer, propaganda na zapadu i na istoku, koja nije bila naklonjena nezavisnoj i neangažovanoj poziciji naše zemlje, nije mirovala. Smetala joj je principijelna politika Jugoslavije. Čak i vrlo uticajni krugovi na zapadu nisu umeli da objasne jugoslovenski fenomen. Naime, ovi krugovi su u svojim razmišljanjima, ocenama i pretpostavkama polazili isključivo sa blokovskih pozicija. Jednostavno nisu mogli, ili nisu želeli da veruju, da će Jugoslavija sačuvati svoju poziciju nevezivanja za blokove. Čak i onda kada je na pomolu bio organizovani pokret nesvrstanih zema-lja, govorilo se da je reč o novom bloku. Tito je stoga u interesu mira i međunarodne saradnje morao da govori, da objašnjava, da savetuje. To je činio i onda kada se krajem pedesetih godina na Zapadu ponovno počelo tvrditi kako Jugoslavija tobože ide u »zagrljaj istoku«, i onda kada se na istoku govorilo da nas zapad privlači. Godine 1955. predsednik sovjetske vlade Nikita Hruščov stigao je u Beograd; to je bio prvi korak ka normaliza-

4
Jugoslovenski pregled — isto — govor Ti-ta na Rijeci po povratku sa puta u Aziji, 11. februara 1955. godine.

5
Jugoslovenski pregled — govor u Slavon-skom Brodu 12. januara 1956. godine.

ciju odnosa između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, koji su mnogo godina bili u knizi. Svet je brujao, ali se u jugoslovenskom stavu ništa nije izmjenilo. Odnosi između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza zasnovani su na poznatoj Beogradskoj deklaraciji, čiji su principi bili u krizi. Svet je brujao, ali se u jugoslovenskom stavu ništa nije izmjenilo. Odnosi između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza zasnovani su na poznatoj Beogradskoj deklaraciji, čiji su principi bili u skladu sa stavovima Jugoslavije o uzajamnom uvažavanju, teritorijalnom integritetu, nemešanju i politici ravnopravne saradnje između svih zemalja, bez obzira na društvene sisteme. Tito se i tada oglasio. »Cilj i Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, rekao je on, jesti isti, izgradnja socijalizma, mada se razlikujemo u nekim pitanjima unutrašnjeg razvitka. Razlikujemo se i u nekim tumačenjima nauke marksizma i lenjinizma, kada se radi o tome, da se potvrdi ispravnost jednog ili drugog puta u socijalizam«. Jugoslovenski predsjednik je ponovio poznatu jugoslovensku tezu da nije reč o tako krupnim stvarima da bi se odnosi zbog njih morali zaoštavati, a budućnost će najbolje pokazati ko je bio više, a ko manje u pravu. I tada ponovo sledi Titova misao da nema mesta nikakvim sumnjama niti špekulacijama, koje su inače pratile svaki potez Jugoslavije. Očigledno je bilo da je svet budno motrio šta čini i kuda se kreće naša zemlja. Tito je to dobro znao. Zato on odlučno kaže da mi ničim ne dajemo povod nadanjima da ćemo ući u zapadni ili bilo koji drugi blok. To bi bilo u suprotnosti sa principima jugoslovenske spoljne politike.⁶ Upravo u to vreme Tito, predočavajući skoriji nastanak pokreta nesvrstanosti, naznačuje da se spoljna politika Jugoslavije temelji na jasno izraženom principu koegzistencije, na miroljubivoj i ravnopravnoj saradnji sa svim državama, malim i velikim.

Godine 1958. Tito u Saveznoj skupštini, podnoseći izveštaj o radu Savezne vlade kojoj je bio na čelu, ističe da se u proteklom četverogodišnjem periodu spoljna politika Jugoslavije zasnivala na istim osnovnim principima na kojima je izgrađivana za čitavo vreme postojanja FNRJ, a to su obezbeđenje nezavisnosti i slobodan razvitak naše socijalističke zemlje, zatim, naša rešenost da razvijemo saradnju sa svim zemljama na bazi uzajamnog poštovanja nezavisnosti, suvereniteta, ravnopravnosti, teritorijalnog integriteta i nemešanja u unutrašnje stvari. Jugoslavija je u vreme međunarodne zategnutosti zbog nerešenih spornih problema, sve veće trke u naoružanju i hladnog rata, stalno nastojala da se sačuva mir, da se otkloni zategnutost u međunarodnim odnosima, da se prevaziđe blokovska podeljenost i da se pristupi postepenom rešavanju međunarodnih problema. Drugim rečima, u čitavom proteklom periodu spoljnu politiku Jugoslavije karakteriše istrajno nastojanje da se ostvari politika aktivne koegzistencije u međunarodnim odnosima.⁷

I ovog puta Tito stavlja akcenat na proces jačanja ravnopravnog položaja i aktivne uloge, naročito manjih i novonastalih država u međunarodnom životu i na sve izraženiju svest o potrebi međunarodne saradnje i povezivanja sveta. Stvaranje više od 20 novih nezavisnih država u Aziji i Africi i njihova međunarodna afirmacija pozitivno su uticali na međunarodne od-

6

Tito, članak u časopisu »Foreign Affairs«, prema »Borbi« od 20. septembra 1957. godine.

7

Tito: Ekspoze u Saveznoj skupštini o radu SIV-a, od 1954 — 1957. godine.

nose. Pri tome treba istaći da je većina tih zemalja, odnosno najznačajnije među njima, ostala neutralna, van paktova. One aktivno deluju u pravcu jačanja politike aktivne koegzistencije i daljeg oslobađanja naroda, koji su još uvek bili zavisni ili poluzavisni. Te težnje su došle naročito do izražaja na konferenciji u Bandungu 1955. godine.

Tito u isto vreme ukazuje na to da svetski privredni razvoj upućuje na što potpunije uključivanje nacionalnih privreda u svetsko tržište. Jer, ograničenja, diskriminacija, kao oruđe i posledica hladnog rata, još uvek onemogućuju normalnu razmenu dobara. On ipak sa optimizmom gleda na predstojeći period i uočava da postoje izvesne tendencije da se te veštačke barijere razbiju i da se opšta međunarodna razmena, pa i između Atlantskog i Varšavskog pakta, razvije i proširi.

Primer Jugoslavije koja je nezavisna i socijalistička zemlja i koja razvija široku međunarodnu suradnju sa svim zemljama u tim teškim trenucima za svet, bez dvoumljenja je zračio optimizmom. Na iskustvima naše zemlje pokazalo se da se saradnja može uspešno razvijati između svih zemalja, bez obzira na njihove društvene sisteme, ako se temelji na principima ravnopravnosti, nemešanja u unutrašnje stvari, poštovanja uzajamnih interesa i učvršćenja mira u svetu. Jugoslavija je upravo zbog svega toga vrlo aktivna na međunarodnom planu i njen ugled je sve veći. Predsednik Tito je na čelu te aktivnosti u svim međunarodnim organizacijama, a pre svega u Ujedinjenim nacijama. Na zasedanju Generalne skupštine te svetske organizacije Jugoslavija, zajedno sa Indijom i Švedskom, predlaže Deklaraciju o miroljubivoj koegzistenciji, koja je i usvojena. Taj dokument, čiji su inspiratori nesumnjivo Tito i Nehru, ostaće u analima UN kao siguran dokaz odanosti Jugoslavije i Indije svetoj stvari mira. To je svakako jedan od najznačajnijih dokumenata u istoriji UN koji je našao primenu u celom svetu. Na njega se pozivaju narodi, koji će se još godinama i decenijama boriti za svoju nezavisnost. Na miroljubivu koegzistenciju će se u godinama koje dolaze u trenucima svojih kriza pozivati i blokovske grupacije i zemlje koje im pripadaju, razume se tumačeći je na svoj način, blokovski i hladnoratovski. Ali, koegzistencija i pored toga nije izgubila na značaju. Naprotiv, takozvani »detant« ili sporazumevanje između velikih sila i blokova u stvari ima ishodište u shvatanju da je ipak bolje živeti u miru i pored blokova, nego izazvati opšti sukob.

Posle kraćeg predaha Tito ponovo putuje u Aziju i 1958. godine stiže u Bandung, gde je na Univerzitetu održao zapažen govor. On ukazuje na trenutno najvažniju dilemu sveta: da li se suprotnosti savremenog čovečanstva, suprotnosti između kapitalizma i socijalizma, suprotnosti između razvijenih i nerazvijenih država mogu prebroditi putem međunarodne saradnje, ili će se one još više pooštrevati primenom politike sila? Postavlja se, takođe, pitanje da li će svet moći da se pravilno odredi i da politiku uskladi sa savremenim razvojem proizvodnih snaga, sa dostignućima na polju nauke i tehnike i sa potrebama međunarodnog života ili će se i dalje održavati negativne tendencije, koje se ogledaju u kočanju istorijskog razvitka i u nastojanjima da se očuvaju preživele forme odnosa među narodima i državama.

Tito smatra da odgovor na to pitanje podrazumeva ne samo nabrojane suprotnosti, već i sve druge elemente koje karakteriše sve veća ekonomska, tehnička, naučna i kulturna međuzavisnost sveta kao celine. Titova misao sledi ranije postavljenu osnovnu tezu: neophodna je saradnja radi prevazi- laženja razlika i suprotnosti, a razlike u društvenim sistemima ipak nisu tako antagonističke da isključuju mogućnost koegzistencije u smislu aktiv- ne i svestrane međunarodne saradnje. Polaziti sa suprotnih stanovišta znači- lo bi unapred prihvatiti alternativu koja vodi ka ratu sa svim njegovim po- sledicama. Iskusni revolucionar, vizionar i istovremeno državnik i diploma- ta, još jednom na lucidan način pokazuje da je svaka njegova ideja u suštini prožeta filozofijom nesvrstanosti. Tito zaključuje da će budućnost i praksa u punoj meri pokazati koji će sistem od dva postojeća opravdati svoju vre- dnost za dalji napredak čovečanstva. Drugi mogu imati drugačije mišljenje, ali to ne može da bude prepreka za međunarodnu saradnju.

U razradi ideje o koegzistenciji, odnosno o njenoj primeni, Tito se zadržava na vidovima te koegzistencije, koja bi odgovarala potrebama današ- njeg sveta. Iz činjenice da u to vreme nije bilo rata neki su izvlačili zaklju- čak da već postoji neka koegzistencija. To je, prema mišljenju predsednika Tita, kratkovida računica. Ti ljudi ne vide ili ne žele da vide da takva ko- egzistencija, koja počiva na podeli sveta na dva tabora, sa tendencijama sve većeg udaljavanja, mora da vodi u katastrofu. Pogrešno je, dakle, gle- dište da je koegzistencija pitanje taktike, pitanje predaha i primirja. To je, u stvari, pogrešna koncepcija o mogućnosti koegzistencije među blokovima, koja polazi od već stečenih blokovskih pozicija. Jasno je da je takvo shva- tanje koegzistencije u suprotnosti sa samom suštinom koegzistencije. Ono ne može doprineti uklanjanju opasnosti od rata, niti može da pomaže raz- voju u pravcu progressa. Koegzistencija je trajna potreba, potreba mira i plodne međunarodne saradnje. Koegzistencija ne može biti ono stanje u kome već godinama živimo, stanje u kome opasnost od rata nije konačno uklonjena, niti je otvorena perspektiva obezbeđenja mira.⁸

Predsednik Tito ponovo se osvrće na činjenicu koja je bitna za razu- mevanje suštine koegzistencije, a ta je da u savremenom svetu postoje države sa različitim društvenim sistemima, sa različitim stepenom eko- nomskog razvoja, sa različitim oblicima političke organizacije i sa suprot- nim ideološkim gledištima. Te razlike su rezultat istorijskog razvoja i razli- čitih uslova društvenog razvoja u pojedinim zemljama. Kakav će biti dalji razvoj u pojedinim državama — to je stvar svake od njih. Mešanje sa strane radi nametanja određenog pravca razvoja sa iluzijom da se na taj način mogu brisati razlike u društvenim sistemima, koje danas postoje i koje će još prilično vremena morati neminovno da postoje zbog neravnomernog razvitka i različitih uslova, može samo da izaziva sukobe i da dovede u opa- snost mir u svetu.

Koegzistencija isključuje ne samo silu već i više od toga. Ona zahteva svakodnevne napore na stvaranju potrebnih uslova za postepeno rešavanje sporova, za razoružanje, za privredno i kulturno podizanje sveta, za pomoć

8

Jugoslovenski pregled — avgust — sep- tembar 1975. Titov govor na Univerzitetu u Bandungu 25. XII 1958. godine.

nedovoljno razvijenim zemljama, za konstruktivno miroljubivo takmičenje na ekonomskom, kulturnom, naučnom i drugim poljima, kao i za podizanje proizvodnih snaga društva na viši stepen.

U daljoj analizi dolazi se do zaključka da je koezistencija u suštini jedan dinamičan progresivni proces u toku koga treba da dođe do smanjenja zategnutosti, do postepenog prevazilaženja blokovskih okvira, do povećanja međunarodnog poverenja i do otklanjanja razmimoilaženja primenom miroljubivih sredstava. Bez takve ravnopravne saradnje svih naroda i država, velikih i malih, ne postoji mogućnost koezistencije, već opasnost dominacije. A međunarodna praksa je više puta pokazala da težnja ka dominaciji nije u skladu sa zahtevima današnjeg razvoja i da mora pretrpeti neuspeh.

Tito putuje i sledeće 1959. godine. U dalekim i prijateljskim zemljama Azije i Afrike traži i nalazi istomišljenike za oživotvorenje ideje o čvršćem povezivanju zemalja, koje ne pripadaju blokovima i koje su odlučne da se bore za nove, pravednije ekonomske i političke odnose u svetu. Jer, opasnost od ratnog sukoba još nije prošla. Nastavlja se trka u naoružanju. Tito u svom govoru u Kartumu (Sudan) upozorava da postojeća podvojenost u svetu i hladni rat dovode do povremenih zaoštavanja i kriza, koje ugrožavaju svetski mir. Opasnost od tih kriza je sve veća, jer su se krajem šeste decenije ovog veka nauka i tehnika već toliko razvile da su stvorile ogromne izvore energije i gotovo neograničene mogućnosti za savlađavanje prostora. Od toga da li će ova najveća dostignuća ljudskog uma biti korišćena u ratne svrhe ili u korist mira zavisi sudbina čovečanstva. Zato se pred čitav svet postavlja kao primarni zadatak učvršćenje mira sporazumnim rešenjem spornih pitanja i ostvarenjem svestrane međunarodne saradnje, zasnovane na načelima nezavisnosti i ravnopravnosti, na nemešanju u unutrašnje stvari i na uzajamnom poštovanju u suglasnosti sa političkom koezistencije.

U takvim okolnostima, naravno, nije bilo lako principe koezistencije pretvoriti u stalnu praksu država, ali se to ipak postavljalo kao imperativ u savremenim uslovima. Jedan od puteva jeste sporazumno rešavanje konkretnih spornih problema na miran način — pregovorima. Potrebno je, takođe, preduzimati mere da se sprovede razoružanje, da se pre svega obustave nuklearni eksperimenti i dogovoriti se o zabrani tog oružja za masovno uništavanje. Potrebno je što pre ukloniti neravnomernost u ekonomskom razvoju sveta pružanjem međunarodne ekonomske i tehničke pomoći nedovoljno razvijenim zemljama, ali bez ikakvih političkih uslova. Jugoslavija podržava i odobrava sve takve napore i to javno kaže. Tito takođe iznosi sopstvenu ocenu da neravnomeran ekonomski razvoj nanosi štetu svetskoj privredi u celini, a principe nezavisnosti i ravnopravnosti lišava prave sadržine. Neravnomernost, zaključuje on, jedan je od osnovnih izvora međunarodne nestabilnosti.⁹

Godine 1959. dolazi i do obnavljanja kontakata između predsednika SAD Dvajta Ajzenhauera i sovjetskog premijera Nikite Hruščova. Taj događaj,

9
Isto: govor u Kartumu (Sudan) 12. II 1959.
godine.

bez sumnje, predstavlja značajan napredak u međunarodnim odnosima i uliva zračak nade da do onog najgoreg neće doći. Jugoslavija i ostale neangažovane zemlje izvan blokova vide u tome prvu etapu na putu sporazumnog rešavanja otvorenih međunarodnih problema i ostvarenja mirovljubive međunarodne saradnje. Jer, spremnost koju pokazuju velike sile u pravcu popuštanja međunarodne zategnutosti izraz je borbe svih naroda, i velikih i malih, da se očuva i učvrsti svetski mir. Takav razvoj ne samo da ih ohrabruje već pruža i novi podstrek za ulaganje napora da se te pozitivne tendencije pretvore u stalnu praksu. Te iste godine u mesecu novembru gost Jugoslavije je kambodžanski princ Norodom Sihanuk, koji sa predsednikom Titom razmatra aktualna pitanja savremenog sveta i politike neangažovanih zemalja. Podstaknut najnovijim kontaktima velikih sila, Tito kaže da su vanblokofske zemlje otvoreno upozorile da pregovori znače koegzistenciju među državama i narodima, a ne među blokovima, i da sve zemlje treba da učestvuju u rešavanju problema koji ih se tiču, a da definitivna rešenja treba da donose Ujedinjene nacije.

I ovom prilikom Tito ističe dva glavna problema savremenog sveta, čije je rešavanje od bitnog značaja za stvarno učvršćenje mira. Radi se o problemu razoružanja i o problemu pružanja međunarodne ekonomske pomoći radi uklanjanja postojećeg jaza između visoko razvijenih i nedovoljno razvijenih zemalja.¹⁰

I u svim potonjim Titovim akcijama na međunarodnom planu kao crvena nit provlači se borba za oživotvorenje principa mirovljubive i aktivne koegzistencije, kojoj je glavna smetnja blokofska podeljenost. »Blokovi«, kaže Tito krajem decembra 1959. godine »nisu srećna stvar i u prošlosti je bilo raznih alijansi i uvijek su one vodile do rata«.¹¹

Tito istovremeno ustaje protiv sektaštva, protiv potcenjivanja uloge progresivnih ljudi i snaga, koje postoje i u kapitalističkim sredinama. Komunistički i socijalistički elementi ne postoje samo u zemljama gde je vlast socijalistička, već i u drugim zemljama. Njima treba omogućiti da se razvijaju, a ne odvajati ih i trpati među kapitalističke elemente. Najbolji primer za to su zemlje Azije i Afrike, koje su se već oslobodile. U tim sredinama postupno se širi svest o potrebi razvitka ka socijalizmu. Nastoji se da se prihvate socijalističke metode u obradi zemlje i industriji. Te zemlje već proklamuju da žele da idu socijalističkim putem. Ali, tim zemljama se ponekad prigovara da samo proklamuju svoj put, a da to što grade nije socijalizam. Postavlja se pitanje: zašto neko pokušava da omalovaži težnju jednog naroda ka socijalizmu koju rukovodeći ljudi te zemlje prihvataju? Tito pritom navodi Indiju i Burmu, pa i druge zemlje, koje nastoje da idu ka socijalizmu.

Tito ponovno nalazi za potrebno da se osvrne na kritiku blokofskih shvatanja koegzistencije. Nekima se nije sviđalo jugoslovensko upozorenje da koegzistencija znači da u procesu sporazumevanja i rešavanja svih problema treba ravnopravno da učestvuju sve zemlje, a ne samo socijalistički

10

Isto: zdravica u čast kambodžanskog princa Sihanuka u Beogradu 26. XI 1959. godine.

11

Jugoslovenski pregled — isto.

lager ili zapadni blok. Shvatanje da je koegzistencija sporazumevanje između blokova je samo obično nmirirje koje u sebi nosi veliku opasnost tanje polaze od toga da je čitav svet jedinstvena celina, a da problema ima mnogo. Na prvom mestu to su zaostalost i nerazvijenost zemalja, koje naseljavaju stotine miliona ljudi. Jugoslavija smatra da bi taj problem zajednički da rešavaju i istočne i zapadne zemlje, čime bi doprinele pravom sadržaju aktivne miroljubive koegzistencije.

U predvečerje Prve konferencije nesvrstanih na vrhu u Beogradu predsednik Tito u svojim istupanjima naznačava i neke od već postignutih rezultata na polju ublažavanja svetske situacije, a pre svega u primeni načela miroljubive aktivne koegzistencije između zemalja sa različitim društvenim sistemima.

Tito podseća na iskustva Lenjina u prvim godinama posle velike oktobarske revolucije, kada se pokušavalo ugušiti je intervencijom spolja. Lenjin je upravo u tim teškim danima govorio da postoje mogućnosti mirne saradnje između nove države radnika i seljaka i kapitalističkih zemalja. Naravno, Lenjin je imao prvenstveno u vidu ekonomsku saradnju, a ne kompromis na štetu revolucionarnih tekovina.

Kada je Jugoslavija u jeku najžešćeg hladnog rata upozoravala na nužnost miroljubive i aktivne koegzistencije, malo je bilo ljudi i u Jugoslaviji i u svetu, koji su odmah shvatili sav značaj principa koegzistencije na današnjoj etapi razvitka. »A danas«, kaže Tito, »već sama reč koegzistencija postala je pojam i ušla je u međunarodni diplomatski rečnik. Istovremeno, principi koegzistencije dobijaju sve veću i širu afirmaciju i u praksi u međunarodnim odnosima. Stvaraju se sve šire perspektive za širu suradnju država sa različitim društvenim sistemima. Iako sporo, ipak postepeno nestaju nepoverenje, predrasude, strah. Ekonomska, kulturna i naučna razmena uzima sve više maha na svim kontinentima i to je ono što uliva optimizam«. Predsednik Tito je uočio da mlađe generacije ne trpe nacionalnu ograničenost u stvaralaštvu, pa stoga pobornici blokada, zabrana i začaurenosti postaju ne samo smešni već i štetni u očima svetske javnosti.

U tim trenucima u kojima je nastajao jedan slobodniji i elastičniji svet moglo je da se kaže da koegzistencija očigledno nije značila samo neko životarenje naroda i država jednih uz druge, već je to bio međunarodni odnos koji je omogućavao najživlju, miroljubivu aktivnost između država sa različitim društvenim sistemima. Tito ponovno naglašava da ideja koegzistencije ne znači privremeno zatišje ili manevar u smislu ko će koga nadmudriti za vreme tog zatišja, već trajnije norme i principe koji u današnjoj epohi treba da prevagnu u međunarodnim odnosima. Koegzistencija istovremeno isključuje mešanje u unutrašnja pitanja drugih naroda.

U to vreme bilo je potrebno razlučiti neke pojmove. Naime, bilo je pokušaja da se iz koegzistencije, tog univerzalnog principa u oblasti međunarodnih odnosa, uzme samo ono što nekome odgovara. Tito napominje da se principi koegzistencije ne smeju brkati sa unutrašnjim razvojem u pojedinim zemljama, sa društvenim promenama, sa razvojem društva i sa odnosima između klasa. Stvar je pojedinih država da određuju na koji način i kojim putem treba da ide razvitak unutrašnjeg društvenog sistema u tim

zemljama. Upravo strogom primenom principa koegzistencije između naroda i država i nemešanja u unutrašnja pitanja drugih, omogućiće se mirniji i bezbolniji proces društvenih promena u pojedinim zemljama.¹²

Prva godina sedme decenije ovog veka donela je svetu jedan fenomen. Začeo se i konstituisao dosad u istoriji najmasovniji politički pokret koji je u potonjih 15 godina okupio više od dve trećine zemalja — članica Ujedinjenih nacija. Tog prvog septembra dana 1961. godine u Beogradu predsednik SFRJ Josip Broz Tito je održao istorijski govor kao domaćin konferencije; njegove reči ovde navodimo kao sintezu progresivnih shvatanja o odnosima između zemlja i naroda. »Ja mislim,« rekao je Tito, »da u čitavom poslijeratnom periodu nije nikada bilo tako hitno potrebno kao danas da neangažovane zemlje iznesu što jedinstvenije, jasno i nedvosmisleno, preko svojih najviših predstavnika, svoja gledišta o problemima koji dovode čitav svijet do velike opasnosti od novog rata. Ideje da nevezane zemlje što efikasnije učestvuju u međunarodnim zbivanjima, naročito u onima koja ih se neposredno i životno tiču, nikla je iz svijesti da u današnje vrijeme odgovornost za budućnost čovječanstva ne može snositi samo nekoliko država, pa ma koliko one bile velike i moćne.«¹³ Ideja o potrebi organizovanog stupanja na svetsku političku scenu neangažovanih zemalja — da i to kažemo ovde — nikla je na više strana, ali sa jedinstvenim ciljem: da se svet usmeri u drugom pravcu od onog kojim su želeli da ga vode velike sile i blokovi. Pokret nesvrstanih nije predstavljao rezultat neke prethodne konsultacije zemalja koje su se okupile u Beogradu od prvog do šestog septembra 1961. godine, već je bio rezultat zajedničkih iskustava, ideja i težnji, naravno u različitim stepenima.

Indonežanski predsednik Sukarno je u svom govoru na Prvoj konferenciji nesvrstanih u Beogradu tačno opisao ovu situaciju kada je rekao: »Nije bilo prethodnih konsultacija ni sporazumevanja među nama pre nego što smo usvojili našu politiku nesvrstanosti. Ne. Svaki od nas došao je do te politike inspirisan zajedničkim idealima, podstaknut sličnim okolnostima, nadahnut iskustvom. Nije bilo pokušaja da se među nama stvaraju kompromisi, nije bilo pokušaja da se naše nesuglasice zamagle, kako bi se postiglo da naša politika bude identična. Ali, niko od nas, mislim, neće osporiti to da smo mi zaista inspirisali jedan drugog. Iskustvo jedne zemlje, koja je otkrila da je politika nesvrstanosti najbolja za obezbeđenje naše unutrašnje i međunarodne pozicije bez sumnje je pomoglo drugima da dođu do sličnog zaključka.«¹⁴

12

Tito, referat na Petom kongresu SSRNJ, 18. april 1960. godine, »Borba« 19. april 1970. godine.

13

L. Mates »Politika nesvrstanosti u savremenom svetu«, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1969. str. 79.

14

L. Mates — isto.

*Aktivna koegzistencija — opšteprihvaćeno načelo
u Ujedinjenim nacijama*

Aktivna miroljubiva koegzistencija, koja je bila osnovno pitanje na Prvoj konferenciji nesvrstanih na vrhu u Beogradu i na svim potonjim skupovima nesvrstanih, a Tito je njen inspirator, označavala je međaš u celokupnoj aktivnosti zemalja koje pripadaju pokretu nesvrstanih. Uporna borba za to da principi miroljubive i aktivne koegzistencije budu prihvaćeni ne samo između zemalja iz porodice nesvrstanih već i šire, u odnosima između država u čitavoj međunarodnoj zajednici, značila je biti ili ne biti za čovečanstvo. Jer, u vreme Beogradske konferencije nesvrstanih 1961. godine svet se nalazio pred alternativom — mir ili rat. Stoga se smatra da su principi miroljubive i aktivne koegzistencije imali dva cilja: jedan dnevni, aktuelni, a drugi dugoročni. Prvi, dnevni i operativni podrazumevao je skup neposrednih zadataka, borbu protiv blokovske politike i hladnog rata, protiv kršenja nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta država, protiv mešanja u unutrašnje tokove, svih vidova neravnopravnosti i dominacije, a za razvijanje prijateljskih odnosa između država.

Međutim, u dugoročnom značenju borba za načela miroljubive i aktivne koegzistencije predstavljala je, u suštini, pledoaje za novi sistem međunarodnih odnosa. Jer, ni rat ni različiti vidovi kolonijalizma i neokolonijalizma, imperijalističke dominacije i eksploatacije, hegemonizma, kao ni drugi oblici politike sa pozicije sile koji podrazumevaju neravnopravnost i pravo jačeg u međunarodnim odnosima, ne mogu se podvesti pod model aktivne i miroljubive koegzistencije. Drugim rečima, prihvatanje i ostvarivanje miroljubive i aktivne koegzistencije znači ukidanje sistema međunarodnih odnosa koji je vladao stolicima i prelazak na novi sistem odnosa među državama iz koga će biti isključene, ne samo načelno već i efektivno, sve manifestacije sile i neravnopravnosti i u kom će biti ostvarene sve pretpostavke za punu organizaciju odnosa u međunarodnoj zajednici. Naravno da je to težak zadatak; nesvrstane zemlje su svesne da on zahteva duži period od onog u kome one organizovano deluju. Miroljubiva i aktivna koegzistencija još nije postala integralni sistem ponašanja svih država u međunarodnoj zajednici, ali je, bez sumnje, dobila međunarodne razmere. Potrebno je još mnogo napora da u okvirima međunarodne zajednice budu ostvarene mnoge materijalne pretpostavke da bi se moglo govoriti o korenitoj transformaciji starih i izgradnji novih međunarodnih odnosa na osnovama aktivne i miroljubive koegzistencije.

Već smo podsetili da su načela koegzistencije prvi put bila formulisana u zajedničkoj izjavi Ču En Laj — Nehru 1954. godine. Već sledeće godine ti principi su razrađeni na Bandunškoj konferenciji, koja je istovremeno proklamovala deset principa miroljubive koegzistencije.

Iz ovog hronološkog i političkog konteksta se vidi da su stegonoše koegzistencije bile novooslobođene zemlje, iako su upravo u to vreme u jednom od ciklusa popuštanja zategnutosti (Ženeva 1964, Državni ugovor o Austriji 1955, itd.), koje je bilo veoma značajno ali kratkog daha, i velike sile počele ponovno da operišu pojmom koegzistencije. Ali, one su shvatile da je to

model koji bi mogao da obezbedi uporedo postojanje blokovskih vojno-političkih grupacija. U njihovoj, što će reći blokovskoj verziji, koegzistencija je prihvaćena isključivo kao postojanje jedne vojno-političke grupacije naspram druge. To je, naravno, pogrešno tumačenje koegzistencije, koja bi, u tom slučaju, značila zamrzavanje bipolarne podele sveta i doprinosila održavanju postojećeg stanja. U takvim okolnostima ozakonila bi se nadmoćnost velikih sila u odnosu na sve zemlje, koje su van blokova, a ostali bi netaknuti svi činioci koji dugoročno i dalekosežno ugrožavaju svetski mir. Neodrživost takve koegzistencije, koja bi značila nepromenjeno stanje u odnosima između velikih sila i uopšte u svetu, odnosno dominaciju velikih, ubrzo se potvrdila. Neposredno pre Beogradske konferencije nesvrstanih na vrhu obaranjem američkog špijuskog aviona iznad Sovjetskog Saveza došlo je do debakla četvornog sastanka velikih sila u Parizu 1960. godine. Tada je nastao period zaoštavanja odnosa između velikih sila i u svetu uopšte. Stoga je bilo neophodno da nesvrstane zemlje u svojoj političkoj akciji formulišu stvarnu sadržinu pojma aktivne i miroljubive koegzistencije i, u isto vreme, da se založe za njeno prihvatanje i sprovođenje u međunarodnoj zajednici. One su to učinile na Beogradskoj konferenciji time što su nabrojale osnovne premise aktivne i miroljubive koegzistencije. Posle tri godine, na Drugoj konferenciji nesvrstanih u Kairu 1964, ti principi su detaljnije razrađeni u poznatom dokumentu »Program za mir i međunarodnu saradnju«.

Moglo bi se reći da su akcije nesvrstanih u pogledu afirmacije politike aktivne i miroljubive koegzistencije išle u tri osnovna smera. Pre svega bilo je neophodno, iz razloga koje smo već naveli (zategnuti odnosi između velikih sila), miroljubivu i aktivnu koegzistenciju shvatiti kao jedinu alternativu hladnom ratu i blokovskoj podeli sveta. Još na Prvoj konferenciji u Beogradu odlučeno je da se uputi poziv velikim silama da odustanu od politike sile, od ugrožavanja nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta država, od mešanja u unutrašnje poslove i svih drugih vidova politike dominacije i hegemonizma u međunarodnim odnosima. Takođe je upozoreno da koegzistencija znači uzajamno uvažavanje i aktivnu saradnju svih zemalja, bez obzira na razlike ili sličnosti njihovih sistema i na međunarodnu orijentaciju. I najzad, nesvrstane zemlje su smatrale za potrebno da iniciraju akciju za međunarodno-pravno sankcionisanje principa aktivne i miroljubive koegzistencije u sistemu Ujedinjenih nacija. Mada se principi koegzistencije nalaze u osnovi Povelje Ujedinjenih nacija, pokazalo da je neophodno u novoj konstelaciji svetskih odnosa izvršiti njihovu revalorizaciju, ali u skladu sa novim potrebama i novim odnosima u svetu. Pravi termin je bio aktivna i miroljubiva koegzistencija. Godinama je u Ujedinjenim nacijama vođena bitka da se shvati da je jedini izlaz i jedina alternativa podele na blokove aktivna i miroljubiva koegzistencija. Tek 1970. godine Ujedinjene nacije su na svom jubilarnom zasjedanju najzad usvojile specijalnu deklaraciju pravila međunarodnog prava o prijateljskim odnosima između država, koja u stvari predstavlja kodifikaciju sedam najvažnijih principa aktivne i miroljubive koegzistencije.

To je, svakako, krupan rezultat u borbi nesvrstanih zemalja za nove odnose u svetu zasnovane na ravnopravnoj saradnji i uzajamnom uvažavanju država sa različitim društvenim sistemima. Uostalom, u svetu danas ne postoji nijedan činilac koji bi se mogao otvoreno ili načelno suprotstavljati

principima aktivne i miroljubive koegzistencije. Njena načela se sve više primenjuju u praksi. Primer Evropske konferencije o bezbednosti i saradnji u Helsinkiju održane 1975. godine je najsvežiji. Iako su na ovom skupu u većini bile zastupljene zemlje koje pripadaju blokovskim grupacijama, usvojena je deklaracija koja, nalik na Bandunšku, u suštini sadrži deset principa aktivne i miroljubive koegzistencije. I završni dokument koji je potpisalo 35 šefova država ili vlada Evrope, kao i SAD i Kanade u suštini sadrži te iste principe. Ne treba posebno isticati niti obrazlagati da su u svemu tome zalaganje i aktivnost nesvrstanih zemalja pre svega Tita i Jugoslavije urodili plodom. Naravno, drugo je pitanje kako će se u praksi sprovoditi principi usvojeni u Helsinkiju.